

Indholdsfortegnelse

Kropslighed naturligvis!	2
<i>Naturen og skolen .....</i>	2
<i>Kroppen og skolen .....</i>	2
<i>En naturlig, kropslig skole .....</i>	3
Præsentation af opgaven	4
<i>Mål .....</i>	4
<i>Metode .....</i>	4
Problemformulering	5
Kulturanalyse.....	5
<i>Samfundet.....</i>	5
<i>Skolen i samfundet .....</i>	6
En socialt selvgenererende praksis.....	7
<i>Appearance som dominant kapital.....</i>	7
<i>Holdningspåvirkning fra barnsben .....</i>	9
Kroppen som mediator mellem selv og omverden	11
Natur	13
<i>Et mangfoldigt naturbegreb .....</i>	13
<i>Diskussion og afgrænsning .....</i>	14
<i>Natur, kulturværn og friluftsliv .....</i>	15
Friluftsliv	18
<i>Unge friluftsliv.....</i>	18
Projekter	19
<i>Beskrivelse af projekterne .....</i>	19
Norge: Lutvann-undersøgelsen	19
Danmark: Rødkildeprojektet	20
Sverige: Bunkefloprojektet	20
<i>Projekternes resultater under kritisk lup .....</i>	21
Udskolingens nye friluftsfag	23
Konklusion	25
Litteraturliste	27
<i>Web .....</i>	29
Bilag	30
<i>Bilag 1, Helle Rønholts model over Almen handlekompetence.....</i>	30
<i>Bilag 2, Steen Nepper Larsens spørgeskema .....</i>	31

Kropslighed naturligvis!

Naturen og skolen

*Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
nær salten østerstrand
nær salten østerstrand.
Det bugter sig i bakke, dal,
det hedder gamle Danmark,
og det er Frejas sal,
og det er Frejas sal.*

*Vort gamle Danmark skal bestå,
så længe bøgen spejler
sin top i bølgen blå,
sin top i bølgen blå.*

Når vi virkelig skal være danske – det være sig ved sportsbegivenheder eller når nationen nytårsaften samles foran tv-skærmene for at tage imod det nye år – kaster vi os ud i at lovprise det yndige danske land i skønsang. Det danske folk spejler sig i denne nationalsangens lovprisning af det milde, bugtende landskab, og bøgen bliver endog garant for *det danskes* overlevelse, idet ”*vort gamle Danmark skal bestå så længe bøgen spejler sin top i bølgen blå*” (Kuhn 1990). Men er dette natursyn blot et levn fra nationalromantikken, eller spiller naturen også i dag en rolle for danskerens identitet og liv som sådan? Folkeskolens formål er bl.a. at ”*gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse... for menneskets samspil med naturen*” (Fælles Mål 2004), men i en undersøgelse af biologiundervisningen fra 2003 har kun 40 % af lærerne, der underviser i biologi, haft faget på linje på seminarieret. Den deraf følgende faglige usikkerhed resulterer i, at mange lærere ikke tør at tage eleverne med ud i naturen, men i stedet klammer sig til lærebogssystemet med dets trygge lærervejledning (Breitling m.fl. 2003). Erkendes naturen at have værdi for den almene danskers liv, dannelse og velfærd, bør naturen og friluftslivet inddrages i langt højere grad i dagens folkeskole.

Kroppen og skolen

Den danske folkeskole påberåber sig at arbejde med elevens *alsidige personlige udvikling*. Målet er den almene dannelse, som formålsparagraffen inddeler i et materiale, et formalt og et etisk aspekt – en tredeling, der kan synes inspireret af antikke filosofiske tanker om stræben efter indsigt i de evige overbegreber *det sande, det gode og det skønne* (Hansen 2003). Det *materiale* udgøres af

stofcentrerede størrelser som kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer. Oplevelse, fantasi og lyst til at lære er elementer i det *formale* aspekt, og endelig skal der arbejdes med *etiske* dannelsesaspekter ved bl.a. at gøre eleverne fortrolige med dansk kultur, det demokratiske samfund, medansvar og rettigheder i et frit samfund (Fælles Mål 2004). I dag ligger fokus på at skabe rammer og læringsmiljøer, der giver eleverne de bedste muligheder for selv at arbejde sig op ad almindannelsens gyldne trappestige (Nabe-Nielsen 1988). Imidlertid vidner en nylig rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut om en dualistisk¹ præget folkeskole, hvor kroppen mere eller mindre er henvist til frikvarteret og to ugentlige idrætslektioner (EVA 2004). De mere praktiske fag synes i det hele taget ikke at blive taget seriøst, idet de end ikke er repræsenteret ved folkeskolens afgangsprøver. Spørgsmålet er, om man kan tale om, at der arbejdes med elevernes alsidige udvikling, når kroppen i den grad negligeres?

Læreren kan endvidere have svært ved at leve op til kravet i formålparagraffens stk. 2 om, at eleverne skal have *lyst til at lære*, når klassens unge piger i jagten på det ”sunde”, slanke skønhedsideal ikke har spist morgenmad og derfor går sukkerkolde, inden første lektion er overstået. Et andet krav fra formålparagraffen om *tillid til egne muligheder* kan synes som utopi for en tyk, bumset knægt, der ikke forstår forandringerne, han kropsligt og mentalt går igennem, og som i øvrigt bliver drillet for selv samme i skolen. I begge tilfælde spiller de unges distance til deres egne kroppe en stor rolle. De er blevet vant til at se kroppen som noget de har og som ofte er til besvær, frem for at anskue den som en del af dem selv (Aagre 2005). En mere fænomenologisk² skolevirksomhed, hvor krop og sjæl ses som et integreret hele, må være vejen frem. Kroppen skal anerkendes som udgangspunkt for læring og dannelse frem for blot at betragtes som noget, der skal beherskes, så vores intellekt kan få ro til at udfolde sig.

En naturlig, kropslig skole

De seneste år har man i de skandinaviske lande så småt fået øjnene op for betydningen af at inddrage naturen og kroppen i skolehverdagen. I Sverige har Bunkefloprojektet sat kroppen på skemaet med daglig idrætsundervisning på de fire yngste klassetrin, mens man på mange norske skoler har indført en obligatorisk ugentlig udedag i indskolingen. Lutvann Skole er en af pionerskolerne på området, og naturklassen i det danske Rødkildeprojekt er inspireret heraf.

---

¹ ”**Dualisme** som indeholder to; den opfattelse at sjæl og legeme repræsenterer to principielt uforenelige substanser eller eksistensformer” (Gyldendals Psykologisk-pædagogisk ordbog).

² Se redegørelse for fænomenologiens kropssyn i afsnittet ”Kroppen som mediator mellem selv og omverden”.

Interessant er det, at alle forsøg tilsyneladende retter sig mod skolens yngre elever. I udskolingens synes den ekstra idræt og friluftslivet derimod at være begrænset til efterskoler samt til folkeskoler, hvor særlige ildsjæle har oprettet et eget valgfag. Dette, mener jeg, er uheldigt, da det netop er i disse år, at de unges identitetsdannelse tager fart, og man således risikerer at forspilde en oplagt mulighed for at gøre natur og kropslig aktivitet til selvfølgelig dele af de unge menneskers liv i nuet og fremtiden. På Bunkefloprojektets åsted, Ängslättskolan, har de gode resultater gjort, at man nu er på vej til at udvide projektet til at gælde for samtlige klassetrin. Det samme kan man passende gøre for friluftslivsprojekternes vedkommende – om end det vil være nødvendigt med visse tilpasninger for at imødekomme det spændingsfelt af personlige, sociale og kulturelle faktorer, dagens unge befinder sig i (Kofod m.fl. 2005).

Præsentation af opgaven

Mål

Målet med denne professionsbacheloropgave er at bidrage til et opgør med skolens negligering af kroppen og naturen, idet jeg foreslår at kombinere de to i et nyt friluftsfag for udskolingens. Som det vil fremgå af den senere redegørelse for udeskoleprojekterne, synes uderummet at have positiv indvirkning på aktivitetsniveauet. Dette ønsker jeg at udnytte til at skabe en generelt mere aktiv kropskultur på skolen. Omvendt vil idrætten også blive indgangsvinkel til friluftslivet, da den moderne, idrætslige friluftslivsform, som jeg senere vil skitsere, ligger godt til de unges identitetsprojekt og dermed har god chance for at finde relevans hos de unge. Målet er at gøre natur og kropslig aktivitet mere betydende i unges liv og identitetsdannelse, idet jeg ser store lærings- og dannelsesmæssige potentialer i begge.

Metode

Indledningsvis skal først en kulturel og siden en sociologisk analyse belyse de unges livsvilkår og det nødvendige i, at skolen tilpasser sin virksomhed i forhold hertil. I det efterfølgende afsnit ønsker jeg at skabe forståelse for kroppens betydning for læring og dannelse ved en gennemgang af fænomnologiens syn herpå, og afsnittet munder ud i en præsentation af et redskab til brug for at aktualisere en kropsfænomnologisk praksis. Så præsenteres naturen som dannelsesarena gennem en diskussion af forskellige natursyn og en perspektivering til disse natursyns kulturelle baggrund, inden jeg redegør for de unge danskeres friluftsliv. Endelig præsenteres og diskuteres de omtalte projekter, før jeg afslutter med mit bud på et nyt friluftsfag i udskolingens.

Problemformulering

Hvordan kan friluftsliv fremme en mere fænomenologisk orienteret kropskultur i udkolingen med henblik på en kvalificering af arbejdet med folkeskolens overordnede dannelsesmål?

Kulturanalyse

Samfundet

Sekularisering og globalisering har for længst gjort op med den danske skoles oprindelige dannelsesbegreber af først religiøs og siden national karakter. Vort samfund bygger på værdier fra disse perioder, men som overordnede dannelsesprojekter har de mistet deres kraft (Laursen 2001). Efter den *kulturelle frisættelse* er traditioner og normative fællesforståelser ikke længere de eneste referencepunkter for den enkeltes dannelsesprojekt (Windinge 2001). Af dette er fulgt, hvad den tyske kultursociolog Thomas Ziehe kalder *ambivalens*: Vi har vundet vores frihed, men med den følger også et stort ansvar, idet vi nu selv må finde rodfæste og retning i livet. Med ansvaret følger risici, og Ziehes landsmand, sociologen Ulrik Beck, karakteriserer derfor vores samfund som et risikosamfund, hvor individualiteten³ er radikaliseret. Nøgleordet for at klare sig bliver refleksivitet⁴, og han betegner således vor tid som *det refleksivt moderne* (Ibid.).

De unge benytter sig af denne refleksivitet, idet de forholder sig til en hverdagskultur, der bærer stort præg af massekultur inden for musikgenrer, tøjstile, fritidsinteresser, teknologi og meget andet. Den enkelte selekterer i dette udbud af symboler, adfærdsmønstre og livsstile for at skabe sin særegne *livsverden* som en parallel verden til hjem og institution. Denne skal dog ikke forstås som afgrænset men flydende, idet den bliver mediet for jævnaldrende unges dannelse af en fælles referenceramme. I livsverdenen, som er svært påvirkelig for forældre og institutioner, foregår i dag en stor del af de unges socialisation (Ziehe 2001). Dette synspunkt støttes af resultaterne fra en undersøgelse af den norske dr. scient Kirsti Pedersen, men hun tilføjer endvidere forældrene som en yderligere socialisationskilde. Transferværdien af Pedersens konklusioner kan dog betvivles, da der kan være store kulturelle forskelle på det danske samfund og lokalsamfundet i Finnmarken, hvor hendes undersøgelse fandt sted (Pedersen 2001). Stadig er der noget, der tyder på, at skolen har fået mindre indflydelse på de unges socialisation, og jeg vil nu fokusere på, hvordan skoleverdenen påvirkes af denne udvikling.

---

³ Individualitet kan oversættes med selvbevidsthed og kendetegner, at ens handlinger anskues som værende sat i gang af den enkeltes bevidsthed om sig selv.

⁴ Refleksivitet betyder at have selvet som bevidst genstand for iagttagelse.

Skolen i samfundet

Efter den kulturelle frisættelse er mange autoriteter svækket – heriblandt læreren. Endvidere er det ikke længere en selvfølge at stræbe efter finkulturen og de høje læreanstalter, så man må nu argumentere for sagens betydning for de unge, før de finder det en deltagelse værd. Løsningen bliver ofte, at læreren søger øget motivation ved at tage udgangspunkt i de unges særegne livsverdener. Thomas Ziehe påpeger imidlertid det problem, at det for dagens unge er blevet så stor en selvfølge, at deres hverdag inddrages, at de nu ser det som en laveste fællesnævner for, hvad de kan bydes. De har jo aldrig oplevet andet, idet de store slag om den kulturelle frisættelse udkæmpedes, før de blev født. For at skabe relativitet i de unges verden, må man derfor fra tid til anden præsentere dem for, hvad Ziehe kalder *modverdener* – dvs. alternativer til den nuværende livsverden. Han anser det som et ufravigeligt vilkår at møde de unge, hvor de står, men fra dette udgangspunkt skal de åbnes op for alternativer (Ziehe 2001).

Risikoen ved at fortsætte ud af tangenten med det kraftige individualitetsfokus er, at det kan udvikle sig til en decideret selvcentrering, hvor individet kommer til at stå i modsætning til sin omverden. Heroverfor står Ziehes syn på den moderne dannelsesproces, *selvdannelsen*, som det at ”*afstemme ens egen holdning, så man kan komme det andet, de andre og det nye i møde.*” (Ziehe 2004). Lars-Henrik Schmidt taler i denne sammenhæng om en *selvoverskridende selvforsikring*, hvor man momentvis træder ud af sig selv og ud i helheden for at gøre sig nogle erfaringer, man efterfølgende kan bruge i sin egen individualitet (Schmidt 1999). Det lå i den religiøse og den nationale dannelsesestænkningens natur, at man måtte overskride sig selv for at nærme sig fællesskabets dannelsesideal, men i et samfund præget af kontingens sker denne overskridelse ikke længere automatisk. Det bliver dermed et pædagogisk projekt at sikre den selvoverskridende selvforsikring (Ibid.).

Det sociale kan dog være et svært felt at manøvrere i, så skal man som lærer lykkes med sine pædagogiske projekter, må man have indsigt i de forskellige interesser og de mere eller mindre udtalte magtkampe, der udspiller sig blandt de sociale aktører. Pierre Bourdieus teori om sammenhængen mellem *habitus*, *kapital*, *felt* og *praksis* er et godt udgangspunkt for en analyse af dette sociale spil, og i det følgende afsnit vil jeg derfor redegøre for hovedtrækkene i teorien. Derefter behandler jeg kapitalen, *appearance*, som spiller særlig stor rolle i de unges liv, for til sidst at diskutere, hvilken betydning disse størrelser får for implementeringen af det nye friluftsfag.

En socialt selvgenererende praksis

Klaus Nielsen, der er lektor i pædagogisk psykologi ved Aarhus Universitet, opstiller Bourdieus ovennævnte begreber i, hvad der kan minde om en matematisk ligning:

$$[\textit{kapital} + \textit{habitus}] + \textit{felt} = \textit{praksis}.$$

Kapital og habitus skal forstås som noget individtilknyttet, der sammen med den sociale verden, feltet, udgør helheden praksis.

Kapital er et begreb for det, der anses for værende af værdi. Dette kan antage mange former – fra økonomisk formåen over et smukt ydre til social intelligens eller kropslig kunnen. Det, der afgør, hvilke kapitaler der kommer i spil, er det sociale felt, man befinder sig i. Således kan penge bringe én længere i storbyen end i junglen, og klassens tykke dreng har måske større chance for at blive valgt, når klassen spiller rugby end i en fodboldmæssig sammenhæng.

Habitus kan oversættes til en socialt inkorporeret, kropsligt lagret sans for praksis. Den formes af den praksis, individet tidligere har oplevet i et givent felt, og reproducerer denne praksis' mening i individets fremtidige interaktion i samme felt. Således er habitus og kapital uløseligt forbundet, da habitus influerer på hvilke kapitaler, der kommer i spil, samtidig med at den selv påvirkes af, hvilke kapitaler der har værdi i feltet. Habitus er altså socialt selvgenererende (Nielsen 1999).

Appearance som dominant kapital

Kapitalers betydning varierer med felterne, men for flertallet af dagens unge vil jeg mene, at der er én dominerende kapital, der stort set konstant er på banen. Jeg har valgt at søge uden for det danske vokabularium i min navngivning af denne kapital, idet jeg finder det engelske ord *appearance* mest dækkende. Dette har flere betydninger på dansk. Gyldendals Engelsk-dansk Ordbog inddeler oversættelsesmulighederne i følgende tre kategorier (Axelsen 1987):

1. udseende, skin
2. tilsynekomst, fremkomst, optræden
3. fænomen

Kategorierne kan ses som forskellige indgangsvinkler til det samme fænomen: unges kropslige iscenesættelse af sig selv.

Den første kategori *udseende, skin* retter tankerne mod det store fokus, der i dag er på den unge krop. Reklamer, musikkanaler og andre dele af mediefladen kombinerer det unge, sunde, veltrænede skønhedsideal med varierende grader af seksuelle undertoner for at sælge varen – og så er det lige gyldigt, om man sælger frækt undertøj eller mælk. Skønhedsoperationer er ikke længere tabu,

men er tværtimod blevet tv-underholdning, og i drømmen om den evige ungdom lægger stadig flere midaldrende sig under kniven. Parallelt med denne idealisering lever virkelighedens unge et liv i pagt med cola, pizza og inaktivitet. Antallet af overvægtige unge er i løbet af de seneste 25 år steget markant, og de udgør i dag 15 % af de danske teenagere. Denne kløft mellem ideal og virkelighed sætter sig spor i de unges selvværd og forhold til deres kroppe. Således er 71 % af de unge utilfredse med deres vægt i en undersøgelse foretaget af Center for Ungdomsforskning (Kofod 2005). Majoriteten af danske unge har altså i et eller andet omfang en negativ kropsopfattelse. I samme undersøgelse giver de unge, der efter eget besyv er for lidt aktive og spiser usundt, udtryk for, at de har det dårligt med deres krops udvikling i puberteten. Disse negationer forstærkes af en tendens i samfundet til at se ned på overvægtige unge, idet deres manglende kontrol over kroppen overføres til en generel mistillid til, at de kan håndtere tilværelsen (Andersen 2005). Omvendt har de sunde, aktive unge et godt forhold til den kropslige udvikling, puberteten bringer. Der ligger altså et selvværdsmæssigt udviklingspotentiale i at give de unge en sundere livsstil (Kofod 2005). Anden kategoris begreber *tilsynkomst*, *fremkomst*, *optræden* indeholder momenter af skuespil og iscenesættelse. Her aktualiseres igen Thomas Ziehes begreb om de personlige livsverdener, hvor unge gennem deres selektion i det massive udvalg på massekulturens hylder skaber deres helt eget udtryk. Oftest vil disse valg tage udgangspunkt i de unges individualitet, men iscenesættelsen kan også få mere karakter af skuespil, hvor den unge bruger kroppen som en mannequindukke for, hvad han eller hun *ønsker* at være eller udstråle. Et godt eksempel herpå er den usunde jagt på det sunde skønhedsideal, hvor unge piger ryger og sulter sig selv for at holde vægten nede, ligesom drengene træner med alt for tunge vægte, der kan give dem varige led- og seneskader (Zacho 2005). Dette bringer os frem til den tredje kategoris *fænomen*, om hvilket man kan læse i Gyldendals psykologisk-pædagogiske ordbog, at det er ”*det der kommer til syne; anvendes både om det, der viser sig i erfaringen og om tingen selv*” (Hansen m.fl. 2001). Kroppen er jo netop det, der altid er synligt i menneskenes sociale omgang, og med det opskruede tempo og det store antal sociale sammenhænge, man i dag indgår i, har dette førstehåndsindtryk fået større betydning. Et tiltalende ydre er blevet adgangskortet til, at man vil investere tid i personen bag (Voss 2005), og den ydre krop bliver omdrejningspunkt for individualiteten.

Appearance står især i teenageårene i høj kurs, hvilket udeskoleprojekterne også lod sig mærke med i de ældre klasser. Således begyndte nogle piger i Rødkilde Skoles naturklasse sidst i forløbet at bekymre sig om deres udseende, når de skulle i skoven⁵, og i Lutvann-undersøgelsen gives udtryk

---

⁵ Oplæg af Erik Mygind på ”Temadag om friluftsliv”, IFI d. 28/11 2005.

for, at eleverne i 7. klasse er sværere at motivere for udeskolen end tidligere, hvilket dog også kan hænge sammen med den generelle ulyst, mange føler i denne alder (Jordet 2002a).

Det store fokus på appearance kan altså synes at være et ufravigeligt vilkår i de unges sociale omgang uanset feltet, de befinder sig i, og man gør klogt i at tage hensyn hertil ved implementeringen af et nyt friluftsfag. I det følgende afsnit kommer jeg med et bud på, hvordan man kan imødegå denne udfordring.

Holdningspåvirkning fra barnsben

Habitus' selvgenererende natur får i en skolemæssig sammenhæng den betydning, at man så tidligt som muligt må indlede et værdisættende og holdningsprægende arbejde med eleverne. Vænnes de i de tidlige år til, at skolevirksomhed ikke har noget med kropslig aktivitet og udendørs færden at gøre, bliver det en hård – for ikke at sige umulig – kamp at gøre op med disse holdninger. Starter man omvendt holdningsarbejdet fra 1. klasse, har man mulighed for at konsolidere en ønskelig praksis, inden de værste teenagetendenser viser sig. Stadig vil man nok aldrig helt kunne undsige sig, at nogle elever vil have aversioner mod at være ude, hvad ovenstående eksempler fra Rødkilde og Lutvann skoler da også viser, men følgende beskrivelse giver grund til at tro, at en stor del af negationerne kan tænkes at ligge i en praksis, der er tilknyttet skolens felt. En lærerinde fra Lutvann Skole fortæller her om udedagene med 7. klasse:

”Når vi har utedag legger de bak seg medieverdenen, popstjernene, filmene osv. Da blir de turfolk... På vei til Lutvann og leirområdet vårt blir de etter hvert mer ”seg selv”... I turantrekket tenker de heller ikke mote og, når det gjelder jentene, hvor mye de skal vise av magen mellom bukse og t-skjorta. De kler seg så fornuftig når vi har utedag. De vet at platåskoene ikke fungerer i skogen, og de har regntøy og varme klær. De har også en masse fantasi i uteaktivitetene... Når de begynner på ungdomsskolen neste år vil de kanskje legge av seg utelivet. Men de behersker dette, og de vil vende tilbake til dette som voksne.” (Jordet 2002a).

Det interessante ved beskrivelsen er, at appearance for en tid synes at være sat ud af kraft eller i hvert fald har ændret karakter til en mere praktisk orienteret form. Eleverne har beskæftiget sig med udeskole fra barnsben, og de ved, at de ikke kan unddrage sig udedagen, da den er en obligatorisk del af undervisningen. Endvidere har de sikkert mærket naturen i dens rolle som ”den store hjælpe-lærer”, som Steen Nepper Larsen⁶ kalder den. Dette dækker over en konsekvenspædagogik, hvor

---

⁶ Steen Nepper Larsen er cand.mag. og tilknyttet RUC, CBS og IFI som ekstern underviser.

man i naturen hurtigt mærker konsekvensen af ens handlinger – og dermed lærer af dem. Har man eksempelvis prioriteret de smarte kondisko frem for gummistøvlerne, er det værst for en selv, når skovbunden viser sig at være mudret. Således overflødiggøres en stor del af lærerens argumentationer over for eleverne, da naturen indeholder begrundelserne i sig selv. Iført regntøj og store gevandter er det begrænset, hvor stort et råderum appearance kan få i dets form af udseendemæssig selviscenesættelse, og en dominerende kapital er således mindsket.

Man må dog holde sig for øje, at beskrivelsen kun udgør en enkelt lærers subjektive opfattelse, og at hun må antages at være farvet af et arbejdsmiljø, der er præget af en helligelse af udeskolens fortræffeligheder. Endvidere giver hun udtryk for, at eleverne nok vil få brug for en pause fra den form for udeskole, de praktiserer i Lutvann, når grundskolen efter 7. klasse er slut. Jeg ser imidlertid ingen grund til, som for de beskrevne elevers vedkommende, helt at forlade en praktisering af udeskole, når de fortsætter deres skolegang i ungdomsskolen (dansk 8.-10. klasse). I denne alder kører identitetsprocesserne på fuld fart, og hvorfor skulle naturen og udelivet ikke blive en del af dette? En mere idrætslig og actionpræget tilgang til friluftslivet kan gøre det mere attraktivt for den unge at inkorporere det i sin livsverden og individualitet.

Den idrætslige tilgang kan imidlertid besværliggøres af et kropsforskrækket miljø, så også inden for idræt må man starte arbejdet med en nærende praksis fra de tidlige år. Imidlertid ser det ikke for godt ud på mange danske skoler, idet man på baggrund af Danmarks Evalueringsinstituts evaluering af idrætsfaget må konkludere, at idræt som fag er i krise. I størstedelen af skolernes idrætsundervisning skal man se langt efter seriøst arbejde med elevernes faglige progression, idet tydelige læringsmål og evaluering glimrer med deres fravær. I stedet ses faget som et rekreativt afbræk i en ellers boglig skoledag (EVA 2004). En ændring af denne praksis til et seriøst kundskabs- og dannelsesfag, hvor idrætslæreren er sig sin opgave bevidst, vil lette implementeringen af et nyt idrætsligt baseret friluftsfag væsentligt. Man kan derfor håbe, at regeringens tiltag med at indføre udtalelse for hver elev i idræt (www.folkeskolen.dk) vil være et incitament for skolerne til at sørge for, at undervisningen fremover varetages af kvalificerede idrætslærere. Således vil idræt sammen med det nye friluftsfag kunne blive katalysatorer for en anderledes skolekultur, hvor kroppen i højere grad medtænkes i alle fag. Fænomenologien kan danne den teoretiske ramme om et sådant ændret kropssyn, og jeg vil her redegøre for denne filosofiske retning.

Kroppen som mediator mellem selv og omverden⁷

Den vestlige kropsopfattelse har længe været præget af den kartesianske dualisme, hvori krop og sjæl ses som to uforenelige og adskilte størrelser. Fænomenologien derimod forener de to, idet kroppen her er udgangspunkt for enhver meningsdannelse. Uden sansning og perception af omverden gennem kroppen ville vi ikke eksistere som reflekterende, meningsdannende individer. Heri består kroppens eksistentielle forhold til selv og omverden (Duesund 1997).

Den fænomenale krop er på en gang subjekt og objekt. Den er hele tiden *oplevelende* og *oplevet*, om hvilket en anden fransk filosof Maurice Merleau-Ponty bruger begrebet *den levede krop*. Således kan vi aldrig frasige os vores kropslighed. Kroppens tvetydighed som subjekt og objekt er enestående for menneskekroppen, og Merleau-Ponty betegner forholdet som *cirkularitet*. Vores evne til samtidig at være subjekt og objekt for os selv, giver os mulighed for *selvrefleksion* (Ibid.).

Cirkularitetsbegrebet medfører en kropslig dikotomi. Vi både *har* en krop, men vi *er* også en krop, hvilket kommer til udtryk i de to begreber *kropsbillede* og *kropsskema*. Kropsbilledet er den reflekterede opmærksomhed på egen krop og det mere eller mindre tydelige billede af kroppens formåen og fremtræden. I kropsskemaet møder vi omvendt kroppens vaner og egen implicite viden om aktuelle handlingsperspektiver i en given sammenhæng. Kropsskemaet kan allerede ses i kroppens *før-refleksive* tilstand, hvorfor kropsskemaet går forud for ethvert kropsbillede (Stelter 1999).

Kroppen er udgangspunkt for sansning og perception, og da perception er forudsætning for enhver meningsdannelse, er kroppen i sig selv meningssøgende – kroppen er *intentionel* (Duesund 1997). Gennem intentionaliteten skaber kroppen forbindelse mellem subjekt og omverden. Intentionaliteten angiver, at menneskets bevidsthed og krop må være rettet mod noget, for at perception kan forekomme (Rasmussen 1999).

Da al perception foregår via den levede krop, kan man ikke percipere verden passivt. I begrebet om den kropslige intentionalitet ligger, at perception altid må følges af en bevægelse (Stelter 1999).

Denne uløselige forbindelse mellem handling med og sansning af et fænomen ekspliciteres yderligere af filosofen Henri Bergson, når han omtaler perception af et fænomen som værende bestemt af vores erindringer om handlemulighederne omkring fænomenet. Kroppen bliver derfor koordinerende centrum for al sansning, handling og hukommelse (Kemp 2002).

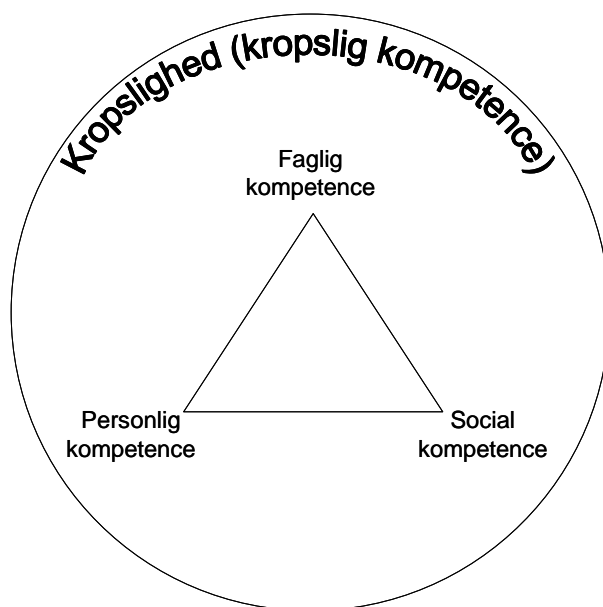
---

⁷ Med udgangspunkt i eksamensopgave i almen didaktik 2005: ”Kroppen som eksistentielt projekt” af Morten B. Larsen (220716) og Lasse Gilling Nielsen (220721). Efter aftale med medforfatter.

Forbindelsen mellem sansning og handling medfører, at summen af menneskets oplevelser og førstehåndserfaringer med virkeligheden, det dagligt lever i, er forskellige. Den tyske filosof Edmund Husserl kalder dette for individets særegne *livsverden*⁸ (Stensmo 2001).

Hver elev kommer altså fra sin livsverden med sin fænomenale krop, og derfor er det lærerens opgave at fokusere på hele denne fænomenale krop og ikke bare den objektive delkrop (Duesund 1997). En ikke helt let opgave, da elevernes forforståelser af et tema eller fænomen varierer i samme grad som deres unikke livsverdener. Dette faktum kræver i yderste konsekvens en radikal grad af undervisningsdifferentiering. Undervisning må ikke blot baseres på vores professionelle, objektive vurdering af elevens færdigheder men også på elevens egen, subjektive oplevelse af færdighederne og fænomenet. Det er her, der er tale om en radikalisering. Målet med undervisning må være, at meningen, som det studerede fænomen har for eleven, gennemgår en kvalitativ forandring med større indsigt eller udvidede handlingsmønstre som mål (Stensmo 2001).

Helle Rønholts model⁹ over *almen handlekompetence*, der traditionelt har været anvendt i idrætssammenhæng, kan hjælpe læreren til en mere fænomenologisk tilgang til arbejdet med elevernes udvikling. Heri indtænkes kropslig kompetence som en af fire kompetencer, der samlet set giver individet *kompetence til at handle*. Med handlekompetence menes der her at kunne handle intentionelt, målrettet og problemløsende – gerne udgående fra en vilje til forandring. Almen handlekompetence bliver således et dannelseideal, der skal gøre eleverne kompetente til at håndtere deres livssituation (Rønholt m.fl. 2000). Fænomenologisk set mener jeg imidlertid, at modellen kan forbedres. Et spændingsfelt bestående af den personlige, sociale og idrættslige kompetence, hvor kropsligheden står som en overordnet, samlede kompetence rundt om de tre førstnævnte kompetencer, er for mig at se en bedre illustration af kroppens medierende – og dermed afgørende – betydning for al sansen og handlen. Denne model har jeg anskueliggjort på figur 1, hvor jeg endvidere har valgt at udskifte den idrættslige kompe-

Figur 1. Almen handlekompetence – fænomenologisk redefineret

⁸ Ikke at forveksle med Thomas Ziehes kulturelle begreb livsverden (se s.11).

⁹ Se bilag 1.

tence med begrebet faglig kompetence. Dette fordi modellen illustrerer en tankegang, der kan gøres gældende i alle fag på fremtidens kropsligt orienterede skole. Således også i det nye friluftsfag, der skal sætte kroppen og naturen på skemaet. Inden vi når så langt som til at definere dette fag, vil det dog være nødvendigt at diskutere naturbegrebet og vores natursyns kulturelle bundethed, da natursynet er afgørende for, hvornår man føler, at man har fået en naturoplevelse, samt hvordan man mener, at naturen skal behandles, når man færdes heri.

Natur

Et mangfoldigt naturbegreb

Det er vigtigt, at man som lærer har gjort sig sit eget natursyn klart, men mindst ligeså vigtigt er det at have forståelse for, at eleverne ikke nødvendigvis har det samme natursyn. I Steen Nepper Larsens foredrag ”Filosofiske betragtninger over naturbegrebet og dansk friluftsliv”¹⁰ præsenterede han et spørgeskema¹¹, han havde udfærdiget til brug for at kunne tilnærme sig en persons natursyn. En række begreber skal hver gives 0-10 points ud fra, hvor meget natur der forbindes med begrebet. Efterfølgende skal informanten angive kriterierne, der er givet points efter. Nepper Larsen har selv brugt dette skema blandt studerende på Institut for Idræts 1-årige friluftslivuddannelse, hvor *det uberørte*, *det ukontrollerbare* og *det æstetiske* blev topscorere i undersøgelsen. Jeg benyttede mig af hans spørgeskema til at efterprøve resultatet i en mindre undersøgelse (n = 21) blandt studerende og medarbejdere på Frederiksberg Seminarium mandag d. 9/1 2006.

Kriterierne bag pointgivningen må efter min opfattelse være det mest interessante ved undersøgelsen, da spørgeskemaet har visse metodemæssige problemer, når det kommer til pointene. Således mener jeg, at man vil have lettere ved at lave statistik på et spørgeskema, der kun tager udgangspunkt i f.eks. de tre kategorier: *intet*, *noget* eller *meget* natur. Min bevæggrund for ikke at foretage disse ændringer i skemaet var, at undersøgelsen metodemæssigt skulle ligne Steen Nepper Larsens mest muligt, for at det ville være nogenlunde rimeligt efterfølgende at sammenligne resultaterne. Undersøgelsen af kriterierne viste en tydelig tendens: over halvdelen af informanterne angav *det ikke menneskeskabte*, *det ikke-menneskestyrede* eller *det uspolerede* som baggrund for pointgivningen. Andre besvarelser var af mere følelsesmæssig karakter, som *storslåethed* og *æstetik* eller slet og ret *følelser*. Dette stemmer altså fint overens med Steen Nepper Larsens resultat, de ulige observationssæt til trods. Endvidere kunne en enkelt se natur i det hele og måtte derfor give alt 10 points.

---

¹⁰ Foredraget fandt sted på Institut for Idræt d. 13. oktober 2005.

¹¹ Se bilag 2.

Naturen synes dermed i særdeleshed at være kendt i sin modstilling til mennesket og kulturen, men forskellige natursyn giver forskellige vinkler på denne modstilling, og nogle natursyn rækker endda hinsides en sådan modstilling, hvad min undersøgelse også viste med informanten, der så natur i alt. Jeg vil her præsentere og efterfølgende diskutere en række natursyn, stillet op af Hans Fink:

1. Natur som <i>det uberørte</i>	3. Natur som <i>det landlige</i>	5. Natur som <i>det fysiske</i>	7. Natur som <i>det hele</i>
2. Natur som <i>det vilde</i>	4. Natur som <i>det grønne</i>	6. Natur som <i>det jordiske</i>	

Det uberørte drejer sig om det, der er uberørt af menneskelig indgriben. Dette er en dynamisk afgrænsning fra kulturen, der i takt med de menneskelige landvindinger må forskubbe sig mod en konstant mere begrænset mængde natur.

I *det vilde* natursyn skelnes mellem dyrket og udyrket land. Mennesket kan godt færdes ganske ofte i naturen, men grænsen går ved den regelmæssige, systematiske udnyttelse.

Det landlige kendetegnes ved den klassiske skelnen mellem land og by. Således indbefattes både landmandens marker, golfbaner og sommerhusområder. Modsætningen er her byliv og indendørs-kultur, og Hans Fink mener dermed, at det landlige kan siges at være friluftslivets natur.

Det *grønne* kendes fra dagens økologiske trend, hvor det levende, organiske og lavteknologiske stilles over for det mekaniske, syntetiske og højteknologiske. Dette indbefatter såvel haver og parker som potteplanter, husdyr og naturligt forarbejdede produkter.

Naturvidenskabens natursyn betegnes hos Fink som *det fysiske* og kendetegnes ved det objektive, naturlovsbestemte og målbare. Mennesket er altså ikke længere i direkte opposition til naturen, idet vi rent fysisk selv er underlagt naturlovene. Stadig er der dog en konflikt med menneskets subjektive, psykiske, symbolske, konventionelle, sociale og kulturelle sider.

Det jordiske natursyn hænger sammen med religioner og filosofisk tænkning, idet man kan referere til naturen som ”det hernede”.

Endelig kan man se naturen som *det hele*. Natur er alt, og dette natursyn gør således op med den vante grænsetænkning, hvor man stiller modsætninger op overfor hinanden (Agger m.fl. 2002).

Diskussion og afgrænsning

At se naturen som *det uberørte* må siges at være en radikalitet, der har trange kår i dagens globaliserede verden med samfundsdebatter som CO₂-udslip, syreregn og global opvarmning. Den danske natur er udpræget kultiveret, og den oprindelige natur begrænser sig nu til at udgøre blot 1 % af Danmarks areal (Rasmussen 2005).

Går man til den anden yderlighed og ser på *det hele*, kan man diskutere, hvad man skal bruge et naturbegreb til, der indbefatter alt. Det er svært at spore et handlingsperspektiv, hvis alt er lige gyldigt.

På en retlinet skala vil *det jordiske* natursyn ligge mellem de to først skitserede yderpunkter, men dette natursyn er ganske radikalt i sig selv. Det udspringer af antikke filosofiske tanker om en højere, bedre verden end den umiddelbart fattelige. Det fysiske, sanselige bliver dermed mindre værd end de kognitive abstraktioner, hvilket som tidligere nævnt har haft vidtrækkende konsekvenser for tænkningen i det danske skolesystem. I dag er store dele af den danske befolkning imidlertid enige om at erklære Gud for død, og dermed må dette natursyn også have udspillet sin betydning.

Naturvidenskaberne har sin store del i denne udvikling, idet de videnskabelige landvindinger har overflødiggjort stadig flere metafysiske forklaringer. Jeg er selv meget naturvidenskabeligt anlagt, men for mig er natursyn ikke blot beskrivende og afgrænsende, men også værdisættende. Naturvidenskab bryster sig netop af kun at beskæftige sig med det konkrete og målbare, for at de heraf udledte teorier skal kunne falsificeres¹², og dermed kommer det naturvidenskabelige natursyn *det fysiske* til kort i denne diskussion. Et natursyn, der regner al materie for værende lige gyldigt er ganske enkelt ikke anvendeligt for mig som sansende og nydende subjekt. Skulle et rustent udstødningsrør være lige så gyldigt natur som en fossende elv?

Tilbage står nu *det vilde*, *det landlige* og *det grønne* natursyn, som alle er begreber, jeg finder anvendelige. Tilsammen udgør de et godt udgangspunkt for en diskussion om brugen af den danske natur ud fra handlingsmotiver og etik. Hvilket af de tre natursyn, man tilslutter sig, afhænger af den enkeltes habituelle bagage. En spørgeskemaundersøgelse fra 2005 udført af Skov & Landskab vidner om, at danskerne i hverdagslige rekreative aktiviteter fortrinsvis søger til bolignære grønne områder (Hansen m.fl. 2005). For en bybo betyder dette oftest enten haven eller en nærliggende park, mens provinsielle borgere gerne har lettere adgang til natur, som den forstås i det *landlige* eller måske endda det *vilde* natursyn. Der er derfor grund til at tro, at der ikke skal helt så meget til, før man føler, at man er i naturen, hvis man har haft sin opvækst på stenbroen, som hvis man er vokset op i provinsen tæt ved skov og strand.

Natur, kulturværn og friluftsliv

Som nævnt kalder Steen Nepper Larsen naturen for ”den store hjælpelærer”, men stadig er konsekvenserne i den danske natur overskuelige og vil normalt begrænse sig til, at man bliver våd, kold

---

¹² Falsificere bruges inden for videnskab for det *at modbevise*.

eller sulten. Vores natur er udpræget kultiveret og indeholder hverken høje fjelde eller farlige fosser, og farer man vild, er der aldrig særligt langt at gå, før man når bebyggelse. I forhold til vores nordiske broderlandes natur må den danske ditto således siges at være ganske mild og eftergivende. Norges natur er som en femme fatale – smuk men farlig. Den er kendt for de storslåede landskabers æstetik, men kan være lunefuld for den ubevandrede. Hver gang man skal fra A til B, er naturen yderst præsent, idet vejene enten snørkler sig ind og ud mellem de mastodontiske fjelde, eller man må køre igennem kilometervis af oliefinansierede tunneller. Det kan således heller ikke undre, at netop naturen og friluftslivet spiller en stor rolle for den norske *nationale identitet*¹³. Norge er med sine kun 100 år som selvstændig nation en ung en af slagsen. Tiden omkring århundredskiftet var præget af, at eliten havde skiftet idealer som borgerlig dannelse og urban orientering ud med værdierne i den vilde natur og den oprindelige kultur, og det var i denne stemning, at nationen Norge blev skabt. Friluftsliv kom således til at fungere som en samlende faktor på tværs af land og by og sociale klasser; en national identitet. Det norske friluftsliv udsprang af bøndernes naturlige forhold til naturen, som de dannede fra byen tilføjede en æstetisk dimension, og dette friluftssyn har i vid udstrækning overlevet frem til i dag, hvor norsk friluftsliv stadig står for menneskets udfoldelser *i pagt med naturen* (Tordsson 2005).

Heroverfor står det angloamerikanske friluftsliv, der udspringer af et ganske anderledes forhold til naturen. Således trækkes spor helt op til nutiden fra de oprindelige nybyggeres udfordring med at tæmme det vilde land, idet man stadig har fokus på udfordring, eventyr og konkurrencer – man kæmper så at sige stadig en *kamp mod naturen*. Bjørn Tordsson skildrer en amerikansk forestilling om, at man opdager sine egne indre grænser og ukendte evner i mødet med det ukendte land. Indvandrerer har på den måde manifesteret sig som amerikaner i kraft af de dyder, det nye land stillede krav om – såsom handlekraft og evnen til uforberedt at møde udfordringer og løse ethvert problem gennem improvisation (Ibid.).

I Søren Andkjærs nyligt udkomne antologi introducerer Bjørn Tordsson begrebet *kulturværn* som en mere tidssvarende version af national identitet. Dette omhandler et perspektivskifte fra et nationalromantisk forsvar af, *hvad vi står for*, til den mere frugtbare tilgang *hvad har vi at bidrage med?* Ligesom national identitet drejer kulturværn sig altså om at bibeholde dele af det kulturelt nedarvede – blot ikke i en nostalgisk konservatisme, men fordi elementer fra fortiden kan perspektivere vores liv i nutiden og bidrage til kulturel mangfoldighed i en globaliseret verden (Ibid.).

---

¹³ Ligesom personlig identitet kan siges at være svaret på ”hvem er jeg?”, således er national identitet svaret på ”hvem er vi?” eller ”hvad er det, vi har tilfælles?”.

Det bliver nu interessant at se på, hvad Norge hhv. Danmark mener at kunne tilbyde omverden, for ligesom unge bruger kroppen til at iscenesætte og udtrykke deres identitet, således bør en nations ansigt udadtil også give et fingerpeg om landets kulturværn. Følger man denne tese, vidner et besøg på de to landes officielle turisthjemmesider¹⁴ www.visitnorway.com og www.visitdenmark.com om store forskelle i naturens rolle for nationalforståelsen. Således er forsiden på Norges hjemmeside spækket med smukke naturscenarier og aktive mennesker i sneen, hvilket stemmer fint overens med Tordssons beskrivelse af friluftslivets historiske betydning for nationens fødsel. Omvendt profilerer man sig på den danske velkomstsider næsten udelukkende af kultur. Med lidt målrettet søgen kan man dog finde en beskrivelse af den danske natur og danskernes forhold hertil. Beskrivelsen synes præget af *det grønne* natursyn, idet byernes parker, vandet i hanerne og de landlige omgivelser skæres over én kam, og der i øvrigt er et stort fokus på miljø:

”The Danes enjoy getting around and are often out and about in the countryside on picnics or hiking in the historic moor lands, or cycling down slopes and through the picturesque river valleys, or on fishing trips to lakes, rivers or coastal locations. The Danish Protection of Nature Act contains guidelines for access to the countryside. But its aim is not only to protect nature but also to give us greater access to the wonder of the natural world...

Denmark is a green country in more than one sense. The Danes take good care of the natural diversity of their country and are known worldwide for their environmental awareness. In Denmark you can safely turn on the tap and enjoy fresh, clean drinking water.” (www.visitdenmark.com)

Hvor den norske hjemmeside profilerede et naturelskende folk i pagt med den storslåede natur, bærer den danske – trods brug af et meget positivt sprog – præg af en svækket natur, der kun eksisterer i kraft af, at de kultiverede danskere passer godt på den. Vi beskrives altså som et økologisk tænkende, miljøorienteret folk. Som i nationalsangen er det skov og især strand, der fremhæves i hjemmesidens øvrige naturbeskrivelse, men de nationalromantiske briller har fået nye glas med glidende overgang, så der nu læses miljø med ind i naturbillederne. Annette Bischoff, der er forsker og lektor ved Høgskolen i Telemark, bekræfter denne beskrivelse af danskerne som miljøbevidste. Nok mangler de danske studerende på skolens friluftslinje kendskab til og fornemmelse for naturen,

---

¹⁴ Jeg har valgt den amerikanske version af begge hjemmesider, da amerikanerne må tænkes at være en meget varieret målgruppe, der ved relativt lidt om de to små nordiske lande. Skribenterne må derfor søge et bredt publikum og være fyldestgørende i deres beskrivelser af landene.

men til gengæld er de mere reflekterede over deres egen færden i naturen og tager ikke naturen for givet på samme måde som deres norske medstuderende (Rasmussen 2005).

Opsummerende ser det altså ud til, at naturen har haft stor betydning for både den norske, den amerikanske og den danske nationalforståelse såvel som for det natursyn, der overordnet set præger landenes indbyggere. I norsk tradition søger man helheden menneske-natur, mens udgangspunktet for den amerikanske friluftstradition er at se naturen som noget fremmed og uvant. I Danmark er balancen i ”magtspillet” mellem menneske og natur for længst tippet til menneskets side, og danskerne indtager nu den ansvarsbevidste rolle som forvaltere over naturen. At den danske natur eksisterer på danskernes præmisser betyder, at vi må tage stilling til, hvilken natur vi ønsker, og det bliver nu interessant at se på, hvordan danskernes – og især de unges – friluftsliv udfolder sig.

Friluftsliv

Friedrich Nietzsche må siges at have ramt nutidens voksne dansker godt, da han i 1878 skrev om mennesket: ”*Vi kan så godt lide at være i den frie natur, fordi den ikke mener noget om os.*”

Således beskriver Annette Bischoff en nær sammenhæng mellem vores nærhed til naturen og vores natursyn og naturbrug. For de fleste danskere er naturen ikke længere et tvungent livsvilkår, og i takt med, at vi i hverdagen distancerer os fra den, danner vi os også et mere romantisk billede af den. Derfor mener hun, at de fleste danskere i dag har store æstetiske og rekreative forventninger til naturbesøgene (Rasmussen 2005). Dette bekræftes af Skov & Landskabs undersøgelse fra 2005 ”Natur og grønne områder forebygger stress”, hvori naturoplevelser og afstresning skiller sig kraftigt ud fra de øvrige motiver for at tage i det grønne. Gåture, cykelture og samvær med familien er de dominerende aktiviteter i undersøgelsen. (Hansen m.fl. 2005).

Voksenkultur er imidlertid én ting; ungdomskultur noget andet. Da friluftsliv blot er et kulturelt fænomen som så meget andet, må man derfor regne med, at de unges brug af friluftsliv adskiller sig fra de voksnes. Dette har Hans Jørgen Fisker (HJF) beskæftiget sig med i sin ph.d.-afhandling ”Unge friluftsliv i det 21. århundrede”, hvis hovedpointer jeg i det følgende vil opridse.

Unge friluftsliv

Det kan synes som om, at der gennem en årrække har været en tendens til, at det *traditionelle* og det *moderne* friluftsliv er blevet sat op mod hinanden som to uforenelige modsætninger. Disse to hovedretninger, der er inspireret af hhv. norske og amerikanske traditioner, går igen i de unges friluftsliv, men HJF introducerer i sin undersøgelse en tredje mulighed i det *post traditionelle* friluftsliv, som kan siges at kombinere de to andre retninger (www.friluftstraadet.dk).

Målet for den moderne friluftsudøver er en personlig udvikling gennem selvoverskridende, action-prægede aktiviteter som klatring, rapelling og mountainbiking. Således bruges friluftslivet her til at finde værdier for det skønne liv, som efterfølgende søges implementeret som gode og sande størrelser i hverdagslivet. HJF påpeger imidlertid, at de unge kan have svært ved at gennemføre denne translation til hverdagslivet, da de mangler organisationer, der kan støtte op og gøre de enkeltes livsprojekter til et fælles anliggende (Ibid.).

For den traditionelle udøver er friluftslivet omvendt et pusterum fra det moderne selvdannelsesprojekt, hvor man i stedet søger tryghed i fælles konstituerede etiske normer og moralske værdier samt en oplæring i de sande færdigheder (Ibid.). Denne retning har stærke organisationer, da det ligger i dens natur, at man er fælles om at arbejde for de samme normer. Derfor er det også denne retning, der traditionelt har domineret den danske friluftdebat, men udgivelser som Søren Andkjær's nye antologi, der helt anderledes favner bredden af det danske friluftsliv, giver mig håb om en fremtidig fælles front for friluftslivet, hvor der i højere grad er plads til den enkeltes individualitet.

Dette bringer os til den post traditionelle friluftsudøver, der ikke blot har egen udvikling for øje, som den moderne udøver har, men heller ikke på traditionel vis blot søger fællesskabets tryghed. Et miks af moderne og traditionelle aktiviteter gør udøveren i stand til at forstå diversiteten i menneskers interesser – i friluftsliv såvel som i hverdagslivet. Man har altså bevaret den personlige udvikling fra det moderne friluftsliv, men formår her at overføre det til hverdagslivet (Fisker 2005).

Ønsker man, som jeg, at udnytte friluftslivet i pædagogiske sammenhænge til at bibringe eleverne en livsstilsændring, er det altså den post traditionelle måde at dyrke friluftsliv på, der er vejen frem. Dette vil jeg følgelig tage højde for i min definering af det nye friluftsfag, men først vil jeg her kort redegøre for de tre projekter Lutvann-undersøgelsen, Rødkildeprojektet og Bunkefloprojektet for derefter at diskutere deres potentialer.

Projekter

Beskrivelse af projekterne

Norge: Lutvann-undersøgelsen

Mange norske udeskoleprojekter startede som direkte svar på ”Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen”, hvor der stilles krav om en aktiv udnyttelse af lokalområdet for at øge elevernes viden om og tilknytning til selv samme. Lutvann skole var imidlertid forud for sin tid, da skolen allerede ved sin genåbning i 1995 indførte en obligatorisk ugentlig udedag på samtlige af grundskolens syv klassetrin. Fra 2000 til 2004 gennemførtes en undersøgelse på skolen ledet af førstelektor

ved Høgskolen i Hedmark, Arne N. Jordet. (Jordet 2002b). Undersøgelsen indeholdt både et elevperspektiv, et lærerperspektiv og et organisationsperspektiv, hvoraf jeg nedenfor vil begrænse mig til en opremsning af de resultater, lærerne mente at have opnået med eleverne (Jordet 2002a).

Danmark: Rødkildeprojektet

Da man i Lutvann-undersøgelsen fortrinsvis benyttede sig af kvalitative metoder, blev udbyttet af tilsvarende blød karakter. Godt nok valideres lærernes begrundelser til en vis grad af, at de bygger på flere års intensivt arbejde med udeskole, men deres subjektive natur gør det svært at konkludere noget konkret heraf. I Danmark fulgte en forskergruppe under ledelse af Erik Mygind op på de gode norske takter. Rødkildeprojektet skulle med inddragelse af bl.a. kvantitative undersøgelser give mere objektive og slagkraftige argumenter for udeskoletanken. Både elever, lærere og forældre kom i fokus i undersøgelsen, men jeg vil kun beskæftige mig med resultaterne af arbejdet med den elevorienterede problemformulering, der gik på, hvordan elevernes trivsel, kompetencer, kropslige aktivitet, sociale læring, danskfaglighed samt natur- og miljøforståelse påvirkedes (Mygind 2005).

Sverige: Bunkefloprojektet

I 1999 startede et samarbejde mellem Ängslättskolan uden for Malmö, den lokale idrætsforening, Bunkeflo IF, og diverse videnskabelige institutioner. Daværende 1. klasser og alle efterfølgende årgange har nu en times idræt hver dag, og en tidlig screening af eleverne i 1. klasse skal identificere elever, der har brug for ekstra motorisk træning. Det overordnede mål er at give barnet færdigheder og viden til selv at tage ansvar for sit helbred i et livslangt perspektiv. Dette skal opnås gennem fysiske aktiviteter, der giver barnet lyst til bevægelse og en oplevelse af, at det behersker sin krop (www.bunkeflomodellen.com).

Jeg vil her koncentrere mig om Ingegerd Ericssons doktorafhandling ”Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer”, hvori hun vurderer betydningen af øget aktivitet og ekstra motorisk træning for barnets grovmotorik, koncentrationsevne og skolepræstationer i svensk og matematik.

Således bekendt med baggrunden og målene for de tre projekter, vil jeg nu stille resultaterne op, som de er redegjort for af de projektansvarlige:

Lutvann (udeskole)	Rødkilde (naturklasse)	Bunkeflo (ekstra idræt)
<ul style="list-style-type: none"> • Grovmotorisk udvikling. • Større fysisk robusthed. 	<ul style="list-style-type: none"> • Motorisk udvikling og forbedret sundhed pga. fordob- 	<ul style="list-style-type: none"> • Grovmotorisk udvikling – især balanceevne og bilateral

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kognitiv udvikling – herunder både mundtlig og skriftlig sproglig udvikling. ▪ Øget motivation og tryghed. ▪ Bedre selvaktivering i uderummet. ▪ Bedre socialt liv med deraf følgende forbedret læringsmiljø. ▪ Bedre humør og større tilfredshed. ▪ Forbedrede praktiske færdigheder m. redskaber. ▪ Udvikling af identitetsbyggende værdier som øget natur- og miljøbevidsthed. 	<p>let aktivitetsniveau¹⁵.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mere varierede og undersøgende sprogfunktioner. ▪ Øget motivation. ▪ Større tilfredshed m. sociale relationer og undervisning. ▪ Nye/flere legerelationer. ▪ Problemløsnings- og relationel kompetence trænes pga. mere elev-elev kommunikation. ▪ Udvikling af naturbevidsthed¹⁶. 	<p>koordinationsevne¹⁷.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Forbedrede skolepræstationer – især i skrivning, læsning, rumopfattelse og talopfattelse. ▪ Forbedret koncentrationsevne hos børn m. motoriske brister.
---	--	---

Projekternes resultater under kritisk lup

Materialt set viser projekterne samstemmende forbedringer på både motorisk og kognitivt plan. De motoriske forbedringer må nødvendigvis hænge sammen med et højere aktivitetsniveau og for Bunkefloprojektets vedkommende også decideret motorisk træning. I det svenske projekt har man dog problemer med at få gjort op med skellet mellem de lidt aktive og meget aktive – alle elever er bare flyttet en tak op på aktivitetskalaen. At udeskoleprojekterne i højere grad får alle med, tror jeg hænger sammen med, at man i skoven har brudt med de habituelle rammer, så de inaktive elever ikke med det samme forfalder til deres vante praksis. Vil man have alle med, nytter det således ikke, at man bare sætter antallet af idrætstimer op – der skal ske en kvalitativ forandring i elevernes opfattelse af, hvad idrætslige aktiviteter er, for at man kan regne med en adfærdsændring hos dem. Omvendt pointerer Erik Mygind, at intensiteten ved almindelig udeskole ikke er høj nok til at skabe konditionsmæssige resultater, og til det kan jeg kun proklamere min store undren over, at lærerne på Rødkilde Skole ikke fandt det anvendeligt at inddrage idræt i deres udeskoleprojekt.

¹⁵ Erik Mygind målte aktivitetsniveauet med CSA 7164 monitorer, der registrerede kroppens vertikale bevægelser.

¹⁶ Naturbevidsthed har både en affektiv og en kognitiv indgangsvinkel. Den affektive omhandler bl.a. glæden ved lugten, synet og følelsen af naturen, mens den kognitive indgang drejer sig om forståelsen af sammenhænge i naturen og forståelsen af spillet mellem menneske og omgivende natur (Mygind 2005).

¹⁷ ”**Bilateral** tosidig, både højre og venstre” (Gyldendals psykologisk-pædagogiske ordbog). Den bilaterale koordinationsevne er altså afgørende for ens evne til at koordinere kroppens to sider i bevægelse.

Hvor det svenske projekt viser gode kognitive resultater over en bred kam, ses udviklingen for udeskolernes vedkommende især på sproget, der profiterer af de anderledes omgangsformer og den ofte skriftlige opsamling på udedagene. De sproglige gevinster alene må dog også siges at være et væsentligt bidrag til opfyldelsen af folkeskolens formål. Man skal dog tage sig i agt for at konkludere en kausal sammenhæng mellem øget aktivitetsniveau og læring. Thomas Moser fra Learning Lab Denmark er på baggrund af en række metaundersøgelser, der igen har haft afsæt i mange forskningsprojekter, kommet frem til, at der indtil nu findes meget lidt bevis for, at motorisk træning skulle være en direkte årsag til bedre kognitiv læring. Undtagelsen er elever med deciderede motoriske eller kognitive brister (Laursen 2004). Imidlertid har hjerneforskere på Københavns Universitet påvist sammenhænge mellem motion og antal udviklede forbindelser imellem hjernecellerne, hvilket er afgørende for, hvor effektiv den enkelte neuron er. Ydermere har forsøg vist, at hormonet IL6, der udskilles ved motion, både øger forbrændingen og sætter gang i cellernes produktion af proteinet metallothionein, som er en slags gødning for hjernecellerne (www.dr.dk/videnom). Lærerne ved Lutvann Skole mener endvidere, at de fag, der får mest ud af udeskolen, er idræt og naturfagene. Idræt pga. den øgede kropslige aktivitet og naturfagene, fordi eleverne opnår et forhold til den natur, de efterfølgende skal teoretisere over. Per Fibæk Laursen tilslutter sig denne holdning, idet han pointerer, at mange unge finder det svært at tilegne sig en forståelse af de naturvidenskabelige fags grundbegreber, lovmæssigheder og sammenhænge. Dette skyldes, at en stor del af indholdet i de naturvidenskabelige fag står i modstrid med almindelig hverdagstænkning, og at hverdagstænkningen er sejlivet (Laursen 2001). Hertil må tilføjes, at der desværre mange steder er blevet tradition for at se naturfagene som nørdede eller kedelige, og at kønsstereotype forventninger på forhånd tager modet fra mange piger (Sørensen 1988).

Udviklingen på det *formale* plan, hvor eleverne beskrives som værende mere glade og tilfredse, kan også ses som en kilde til de forbedrede kognitive resultater. Den positive udvikling tilskrives især forbedringer i det sociale miljø og oplevelse af mestring. Herved må frigøres energi fra de unges normale bekymringer omkring, hvorvidt de hver især er en del af fællesskabet, og denne energi kan i stedet bruges i læreprocesserne. Ingegerd Ericsson beskæftiger sig ikke med formale aspekter i sin doktorafhandling, men der er al grund til at tro, at de svenske elevers gode kognitive resultater i et eller andet omfang også hænger sammen med såvel deres kropslige interaktion med hinanden som den øgede træningsmængde. Som beskrevet ovenfor indgår appearance i et dialektisk forhold med de unges selvbillede, så et forbedret forhold til egen krop gennem træning må nødvendigvis også

give resultater på selvtillidskontoen. Heraf følger igen større tilfredshed, og energi frigives til læring (Koch 1999).

Den store opmærksomhed, projekterne har fået, må indregnes som en fejlkilde, idet alle aktører givetvis har strammet sig ekstra an med positive resultater til følge, men stadig kan det dog synes som om, at der i samspillet mellem inde- og uderummet ligger et godt læringspotentiale. Helle Rønholt beskriver således læreprocessen som ”*individets subjektive bearbejdning af oplevelser, informationer, handlinger, indtryk m.m.*” (Rønholt m.fl. 2000). Den aktive, videnssøgende, handlende og sansende krop sættes her som udgangspunkt for erfaringsdannelsen, men det er først gennem den efterfølgende refleksion, at oplevelsen får karakter af erfaring. Dette er netop tilfældet for samspillet mellem brugen af uderummet til oplevelse og skolens inderum til efterfølgende skriftlig refleksion.

Etisk set ønsker man i udeskoleprojekterne, at eleverne udvikler naturbevidsthed, og Arne Jordet proklamerer frejdigt, at man på Lutvann Skole har gode resultater på området. Erik Mygind forholder sig mere nøgternt til dette, idet han påpeger, at *direkte naturoplevelser*, som er spontane oplevelser i naturen uden mål, ikke giver kognitiv udvikling, og *vikarierende naturoplevelser* som f.eks. en videofilm med naturbilleder ikke påvirker eleverne affektivt. Både affektivt og kognitivt ses således bedst resultater, når oplevelserne i naturen er planlagt og tilrettelagt med et bestemt formål – de såkaldte *indirekte naturoplevelser* (Mygind 2005).

Opsummerende kan altså siges, at uderummet øger aktivitetsniveauet med forbedret motorik og sundhedsresultater til følge. Udeskole er dog ikke på samme måde konditionsfremmende som egentlig idrætsundervisning, der er kernen i Bunkefloprojektet. Med den rette didaktik kan endvidere opnås udvikling i elevernes naturbevidsthed og sproglige formåen, og eleverne bliver gladere og mere tilfredse af at være ude og være sammen på anderledes måder. En direkte sammenhæng mellem elevernes kognitive udvikling og deres forbedrede motorik kan ikke konstateres. Til gengæld kan de anderledes samværsformer, de følgende forbedrede sociale vilkår og et muligt forbedret selvforhold hos den enkelte have frigivet energi til læring, således at der stadig er en indirekte sammenhæng mellem de kognitive forbedringer og projekternes arbejdsform. Denne vurdering af projektresultaternes gyldighed ligger til grund for mine didaktiske overvejelser og følgende min udformning af det nye friluftsfag, som jeg nu vil redegøre for.

Udskolingens nye friluftsfag

Den franske sociolog Pierre Bourdieu betegner skolens rolle som værende af dialektisk karakter. Skolen skal videreformidle de nødvendige kulturelle teknikker, de unge skal bruge for at klare sig i

samfundet, men den reproducerer også samfundets kulturelle og ideologiske grundlag (Olesen 2000). Dette er, hvad folkeskolens formålparagraf afspejler med både en material, en formal og en etisk dimension. Ethvert fag må altså finde sin plads i forhold hertil for at have berettigelse – det må kunne kvalificere folkeskolens nuværende arbejde med de overordnede dannelsesmål.

Med udgangspunkt i resultaterne fra de tre projekter samt i min teoretiseren i den øvrige opgave kan jeg konkludere, at det nye friluftsfag kan finde denne berettigelse indenfor både det materiale, det formale og det etiske aspekt: I naturen aktiveres hele den fænomenele krop gennem sansning og handlen, hvilket er grundlaget for enhver begrebsdannelse. Den anderledes didaktik, uderummet kræver, har endvidere vist sig sprogligt udviklende. Kropsskema og kropsbillede profilerer af uderummets højere aktivitetsniveau, og kombineret med forbedringer i det sociale klima fordres større selvtillid og tilfredshed blandt de unge. Dette giver overskud og lyst til at lære. Etisk set skaber varierede friluftaktiviteter med velplanlagte læringsmål forståelse for andre menneskers interesser og grænser såvel som for naturen.

Berettigelsen er altså på plads, men for at vurdere fagets størrelse er man nødt til at tage den givne kulturs natursyn til efterretning. I Danmark synes vi at have et noget mere distanceret forhold til naturen, end hvad man eksempelvis har i Norge. Som jeg ser det, vil et realistisk mål at arbejde hen imod derfor være et obligatorisk fag med to ugentlige lektioner samt et krav om tværfagligt samarbejde med især idræt og naturfagene. Med så få timer bliver det nødvendigt at holde sine målsætninger inden for netop idræt og naturfagene, og Fælles Mål for friluftsfaget kan med fordel basere sig på et udvalg af disse fags Fælles Mål.

Det moderne, idrætsligt funderede friluftsliv afspejler de unges identitetsprojekt og vil derfor være et oplagt udgangspunkt, når eleverne først starter med faget. Efterhånden må faget dog bevæge sig over i en mere post traditionel friluftform, for at erfaringerne skal kunne overføres reflektivt til hverdagslivet. Herved skabes større forståelse for de forskellige interesser, friluftsudøvere har, og den etiske dimension af faget kvalificeres – både i forhold til andre udøvere og naturen. Den idrætslige tilgang kan endvidere sikre større intensitet, så faget vinder et konditionsfremmende aspekt. En præciseren af, hvad faget præcist skal indeholde, er ikke mulig her, da det vil afhænge meget af, hvad nærmiljøet kan tilbyde, og hvilket forhold eleverne fra starten har til naturen.

Man skal ikke regne med, at den gode kropskultur fra friluftsfaget uden videre vil blive overført til skolens øvrige fag. Til dette er folkeskolens dualisme for stærkt habituel konstitueret. Inddrages ledelsen i projektet og står man sammen i en stærk idrætsgruppe, kan man imidlertid gøre sig forhåbninger på sigt. Endvidere må der i kraft af habitus' selvgenererende natur ske ændringer på mere

end ét niveau i skolesystemet. Skovbørnehaver er heldigvis ikke et særsyn længere, og ifølge projektleder på Skoven i Skolen, Malene Bendix¹⁸, er der nu mindst 56 skoler i Danmark, der arbejder med udeskole, samt 150 skoler, der er tilknyttet Skoven i Skolen gennem en kontaktlærer. Nødvendigheden af, at lærerne mestrer uderummets didaktik er dog tydelig i forhold til bl.a. udviklingen af naturbevidsthed, så friluftslivet må også få større plads på seminarniveau.

Vejen til politiske beslutninger går gerne gennem vellykkede projekter, og mit råd til engagerede friluftssjæle må derfor være at få defineret netop deres skoles friluftsfag og begynde at råbe højt i skoledebatten.

Konklusion

Målet med denne opgave var at belyse, hvordan friluftsliv kan fremme en mere fænomenologisk orienteret kropskultur i udskolingen med henblik på en kvalificering af arbejdet med folkeskolens overordnede dannelsesmål.

Projekterne har vist, at uderummet fordrer en mere alsidig inddragelse af hele den fænomenele krop samt et højere aktivitetsniveau med øget sundhed og forbedret motorik til følge. Heraf kan følge et bedre kropsforhold, hvilket er afgørende for individets selvdannelsesprocesser i det refleksivt moderne. Ydermere ligger der læringspotentialer i samspillet mellem inde- og udeundervisning, idet samspillet understøtter et bevidst arbejde med læringsprocessens to faser – først oplevelse og efterfølgende refleksion. Den kultiverede danske natur er grundlaget for danskernes udvikling af et stort miljøengagement, og forståelse for naturen åbner derfor også op for en forståelse for kulturen og samspillet herimellem. I skoleregi rummer naturen desuden en konsekvenspædagogik, hvor der er kontant afregning, hvis man ikke følger naturens spilleregler. Endelig har man i det anderledes felt, uderummet byder, mulighed for at oparbejde en ønskelig social praksis, der kan stå som modpol til appearance i kampen om social anerkendelse og dermed lette lærernes arbejde med de pædagogiske projekter.

Alle disse kvaliteter kan søges implementeret som skolens generelle krops- og læringskultur gennem bl.a. tværfagligt samarbejde. En god ledelse samt en stærk initiativgruppe blandt lærerne vil dog være forudsætningen.

Mit udgangspunkt var, at kroppen og naturen synes at være negligeret i skolen i almindelighed og i overbygningen i særdeleshed. Det har derfor heller ikke været muligt at finde friluftprojekter, der var målrettet udskolingen, og jeg har i stedet benyttet mig af mere generelle analyser af de unges

---

¹⁸ Oplæg af Malene Bendix på ”Temadag om friluftsliv”, Institut for Idræt d. 28/11 2005.

livsvilkår suppleret med projekter for en yngre målgruppe. Dette medfører en vis usikkerhed omkring min konklusion, hvad der dog kun understreger behovet for, at overbygningens friluftsmennesker selv skaber de gode eksempler på friluftslivets fænomenale dannelsepotentiale. Jeg vil gøre mit til at vække friluftsfolket til dåd gennem artikler og læserbreve, og jeg har taget kontakt til Malene Bendix for at få offentliggjort denne professionsbacheloropgave via www.udeskole.dk. Indtil da kan jeg kun tilslutte mig Arne Jordets afslutning på rapporten over Lutvann-undersøgelsen (Jordet 2002a):

”Det har neppe noen verdi å argumentere for materialets troverdighet og gyldighet. Derimot overlater jeg til leseren selv å bedømme materialet i lys av det som er skrevet.”

Litteraturliste

- Andersen, Michael: "Unge og fedme – om krop og forbrug i det danske velfærdssamfund" i: Simonsen, Birgitte (red.): "Krop og Kultur", Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark 2005.
- Axelsen, Jens: "Engelsk-dansk Ordbog", Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1988.
- Breitling, Søren & Mogensen, Finn: "Biologiundervisningens situation i folkeskolen og dens mulige fremtid", Kasketot Pædagogisk Særnummer, Biologforbundet 2003.
- Danmarks Evalueringsinstitut: "Idræt i folkeskolen – et fag med bevægelse", EVA 2004.
- Duesun, Liv: "Kropp, kunnskap og selvopfatning", Universitetsforlaget 1997.
- Ericsson, Ingegerd: "Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer – en interventionsstudie i skolar 1-3", Lärarutbildningen, Malmö Högskola 2003.
- Fisker, Hans Jørgen: "Unge friluftsliv – en moderne, en traditionel og en post traditionel måde at dyrke friluftsliv som personligt, socialt og kulturelt reflektivt identitetsprojekt" i: Andkjær, Søren (red.): "Friluftsliv under forandring – en antologi om fremtidens friluftsliv", Forlaget Bævnebanke 2005.
- Hansen, Finn Thorbjørn: "Kan man tale om en almen dannelse i en individualiseret kultur?" i: Tidsskriftet KvaN 67, 23. årg. 2003.
- Hansen, Karsten B. & Nielsen, Thomas Sick: "Natur og grønne områder forebygger stress", Skov & Landskab 2005.
- Hansen, Mogens m.fl.: "Psykologisk-pædagogisk ordbog", Gyldendal 2001.
- Jordet, Arne N.: "Lutvann-undersøkelsen. En case-studie om uteskolens didaktikk. Delrapport 1", Elverum 2002 (a).
- Jordet, Arne N.: "Lutvann-undersøkelsen. En case-studie om uteskolens didaktikk. Prosjektbeskrivelse – Teorigrunnlag", Elverum 2002 (b).
- Kemp, Peter: "Henri Bergsons metafysik" i: Birkelund, Regner: "Eksistens og livsfilosofi", Munksgaard 2002.
- Koch, Børge: "Hvad med motorikken?", Kroghs Forlag 1999.
- Kofod, Anne & Nielsen, Jens Christian: "Det normale ungdomsliv. Hverdagsliv, fællesskab, trivsel og fremtid", Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark 2005.
- Kuhn, Hans: "Defining a Nation in Song", C.A. Reitzels Forlag 1990.

- Laursen, Per Fibæk: ”Den intelligente krop – tre opfattelser af forholdet mellem intelligens og krop” i: Christensen, Mette Krogh & Wichmann-Hansen, Gitte: ”Krop og kompetence”, FADL’s Forlag 2004.
- Laursen, Per Fibæk: ”Det sande, det gode og det skønne – om humanistiske erkendelsesformer” i: Holm-Larsen, S. (red.): ”Undervisning og læring”, Krogs Forlag 2001.
- Mygind, Erik (red.): ”Udeundervisning i folkeskolen. Et casestudie om en naturklasse på Rødkilde Skole og virkningerne af en ugentlig obligatorisk naturdag på yngste klassetrin i perioden 2000-2003”, Museum Tusulanums Forlag 2005.
- Nabe-Nielsen, Bent: ”Undervisning og dannelse”, NK-forlaget/Ny kompetence 1988.
- Nielsen, Klaus: ”Praksis, habitus og livsstil. Et essay om Bourdieu, krop og kultur” i: Tønnes Hansen, Jan Tønnes & Hermansen, Mads (red.): ”Sociologiske udfordringer til psykologien”, Forlaget Klim 1999.
- Olesen, Søren Gytz: ”Pierre Bourdieu” i: Olesen, Søren Gytz og Pedersen, Peter Møller (red.): ”Pædagogik i sociologisk perspektiv”, PUC 2000.
- Pedersen, Kirsti: ”Natur, ungdom og identitet – mellom lokale tradisjoner og globale trender” i: Tidsskriftet Utmark nr. 2 2001.
- Rasmussen, Jens: ”Konstruktivism og fænomenologi”, i: Hansen, Jan Tønnes og Hermansen, Mads (red.): ”Sociologisk udfordring til psykologien”, Forlaget Klim 1999.
- Rasmussen, Jens: ”Socialisering og læring i det refleksivt moderne”, Unge Pædagoger 1997.
- Rasmussen, Morten: ”Selvudvikling i bøgeskoven” i: Kristeligt Dagblad d. 23/9 2005.
- Rønholt, Helle & Peitersen, Birger: ”Idrætsundervisning – en grundbog i idrætsdidaktik”, Forlaget Hovedland 2000.
- Schmidt, Lars Henrik: ”Oh, at være et træ i skoven” i: Pade, Natalie & Wissing, Lisbeth: ”Dannelsens elementer”, Fagbladet Gymnasieskolen 1999.
- Stensmo, Christer: ”Pædagogisk filosofi – en introduktion”, Forlaget Selund ApS 2001.
- Stelter, Reinhard: ”Med kroppen i centrum”, Dansk Psykologisk Forlag 1999.
- Sørensen, Helene: ”Fysik/kemi og piger” i: Højgaard, Lis og Jacobsen, Helle (red.): ”Pige og dreng – på lige fod”, Nordisk Ministerråd 1988.
- Tordsson, Bjørn: ”Hvad er friluftsliv godt for? – værdier i og legitimering af friluftsliv i historisk perspektiv”, i: Andkjær, Søren (red.): ”Friluftsliv under forandring – en antologi om fremtidens friluftsliv”, Forlaget Bævnebanke 2005.
- Undervisningsministeriet: ”Fælles Mål – Faghæfte 6 – Idræt”, Undervisningsministeriet 2004.

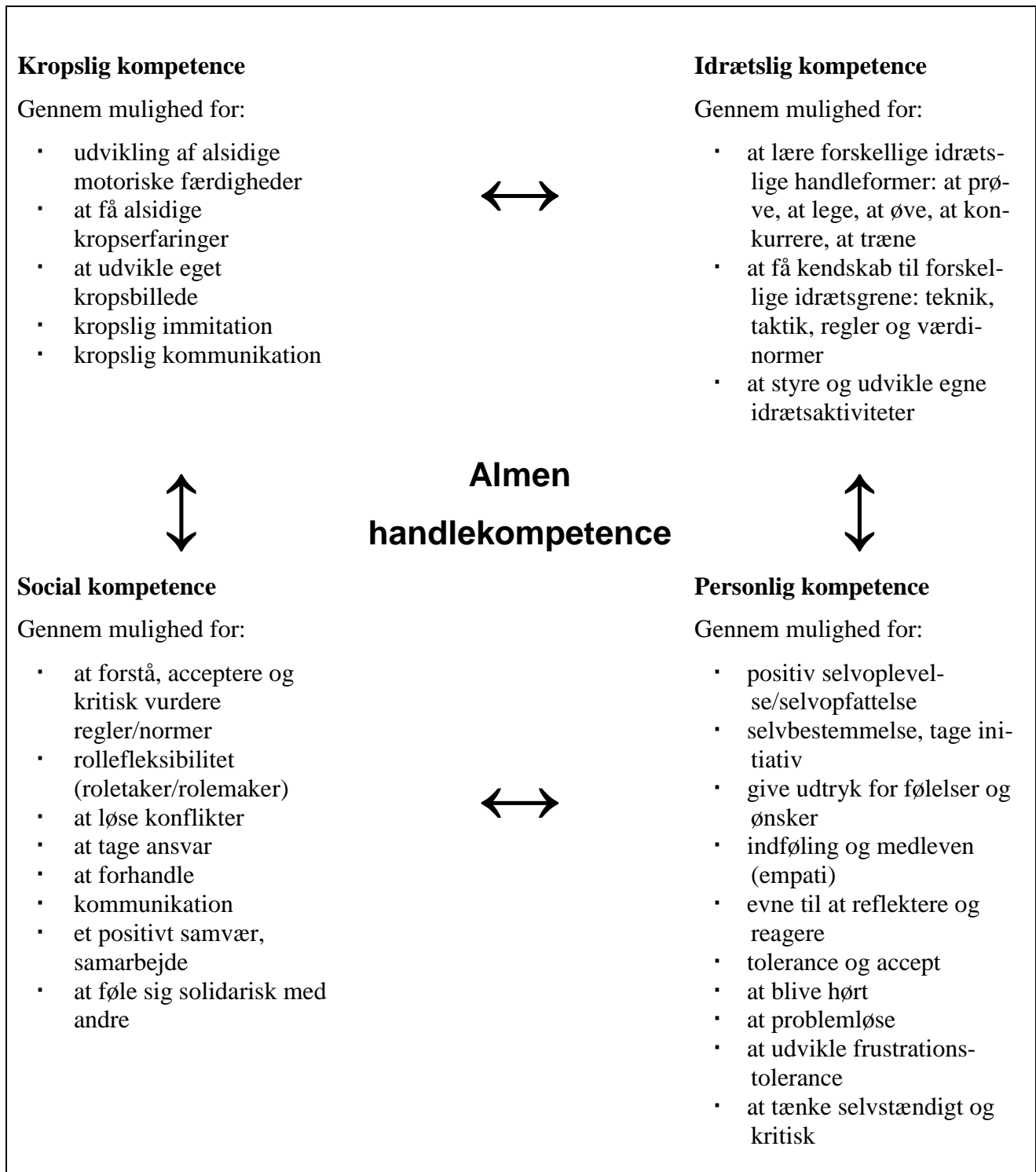
- Voss, Michael: "Overflade og identitet – to sider af samme sag" i: Simonsen, Birgitte (red.): "Krop og Kultur", Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark 2005.
- Windinge, Henrik: "Skole og samfund under omstilling", Unge Pædagoger 2001.
- Zacho, Morten: "Vægttræning for børn – vi afliver et par myter" i: "Sportsfysiologi", Kasketlot nr. 153, Biologforbundet 2005.
- Ziehe, Thomas: "Øer af intensitet i et hav af rutine", Forlaget Politisk Revy 2004.
- Ziehe, Thomas: "De personlige livsverdeners dominans" i: Undervisningsministeriets tidskrift Uddannelse nr. 10, Undervisningsministeriet 2001.
- Aagre, Willy: "Om ungdom og utseende i en kroppsorienteret tid" i: Simonsen, Birgitte (red.): "Krop og Kultur", Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark 2005.

Web

- www.bunkeflomodellen.com: Hälsa+kunskap! Bunkeflomodellen AB.
- www.dr.dk/videnom: "Motion på sprøjte", Viden Om d. 23/3 2004.
- www.folkeskolen.dk: Ravn, Karen: "Kristendom bliver prøvofag", netnyhed d. 23. sept. 2005.
- www.mugi.se: "Motorisk Utveckling som Grund för Inläring", Ingegerd Ericssons hjemmeside.
- www.friluftsradet.dk/files/pdf/HJF_artikel.pdf: "Om at kigge bagud og fremad i friluftslivets frivillige organisationsarbejde", Hans Jørgen Fiskers artikel.
- www.skoven-i-skolen.dk: Skoven i Skolen.
- www.visitdenmark.com: Danmarks officielle turisthjemmeside.
- www.visitnorway.com: Norges officielle turisthjemmeside.
- www2.udir.no/L97/planer/laereplaner.grunnskole.html: "Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen", Det kongelige kirke- utdannings-, og forskningsdepartementet.

Bilag

Bilag 1, Helle Rønholts model over Almen handlekompetence

Bilag 2, Steen Nepper Larsens spørgeskema*(forside)***Hvad er der mest natur i?**

Giv points fra 0 til 10

1. Dyrehaven (nord for København)
2. En bilkirkegård
3. Et burhønsæg
4. AIDS-virus
5. En allé med store høje egetræer
6. En køkkenhave i en haveforening
7. En hundehvalps øjne
8. Indlandsisen
9. Et fotografi af en solnedgang
10. Et økologisk produceret æg fra fritgående høns
11. Menneskets tanker
12. Menneskets indvolde
13. Sporene afliv fra Mars
14. Gensplejede sukkerroer
15. Sukkerroer, som de så ud i 1798
16. En retlinet agurk i plastik
17. En krum agurk
18. Et digt om naturen af Per Højholt
19. Ozonlaget
20. Tyngdeloven
21. Et jordskælv
22. Kulturmjølke (norsk navn for tykmælk eller A38)
23. Et silikoneforfined bryst

*(bagside)***Hvilke kriterier har du givet points efter?**

Hvilke argumenter, følelser, tanker har været involveret?